

Co bylo dříve, to zase bude aneb Česká bramboračka

Alexandr Mitrofanov

*„Jak jen jsou úmorné všechny ty věci,
člověk to ani nemůže vyslovit!
Oko se pohledem nikdy nenasytí,
ucho se nenaplní slyšením!
Co bylo dříve, to zase bude,
to, co se dělo, se bude dít.
Není nic nového pod sluncem.
Copak je něco, o čem se dá říci:
Pojď se podívat na něco nového?
Vždyť to tu bylo už celé věky,
bylo to na světě dávno před námi!
Není památky po našich předcích,
tak jako nebude po našich potomcích:
Ani památky nezbude po nich
mezi těmi, kdo je nahradí.“*

Začínat esej v akademickém sborníku citací z Kazatele, to nevypadá příliš akademicky, byť autor není věřící a Bibli vnímá jen jako literární dílo. Novinářská profese má ale jednu výhodu: dotyčný se vždy může zatvářít jako hlupáček, který neví, co se patří.

Ranní i večerní venčení u nás na pražském sídlišti poskytuje stále stejný obrázek. Ráno prodavačka u řeznictví ozdobně a s velkou péčí píše na černou tabuli bílým fixem nápis *Hovězí kliška*. Večer mají v řeznictví zavřeno, zato jsou přeplněné blízké bary a hospody.

Ráno mluví pán z jednoho z dlouhých paneláků strašně nahlas do mobilu na svém balkóně. Aby ho všichni slyšeli. Večer sedí na lavičce nedaleko hospody. Zase řve jako na lesy. Rámus z hospody, zvláště v teplejším ročním období, kdy jsou stolky venku, však nepřehluší.

Bezdomovec po mrtvici, který už léta bydlí na jiné lavičce před zadním vchodem do našeho paneláku, ráno i večer močí vedle svého obydlí a pak se vrací do sedavé polohy, v níž setrvává. Starší paní mezitím na svém balkóně pečlivě utírá vše, na co dosáhne. Brigády vybíračů popelnic, mezi nimiž potkáte jak starší, tak mladé spoluobčany, nastupují na pravidelnou šichtu.

Je to ten stav, o kterém zpíval Louis Armstrong?

*I see trees of green, red roses too
I see them bloom for me and you
And I think to myself what a wonderful world
I see skies of blue and clouds of white
The bright blessed day, the dark sacred night
And I think to myself what a wonderful world
The colors of the rainbow so pretty in the sky
Are also on the faces of people going by
I see friends shaking hands saying how do you do
They're really saying I love you
I hear babies crying, I watch them grow
They'll learn much more than I'll never know*

*And I think to myself what a wonderful world
Yes I think to myself what a wonderful world*

S nadsázkou by se daly odškrtnout body „zelené stromy“, „rudé růže“, „modrá obloha“ a „bílé mraky“. Sem tam se objeví i duha. Horší je to s lidmi. Kde je popsaná idyla? Existuje vůbec? Nebo se zeptejme jinak: zdalipak vůbec někdy existovala?

Nejdřív by však měl přijít pokus o odpověď, proč ovládla hudebního skladatele, autora textu a zpěváka tato představa tak silně, že vytvořili dílo, které se hraje v celém světě a vyvolává vysoce kladné emoce. Není to tím, že evokuje v posluchačích všeobecně sdílený, prastarý mýtus o zlatém věku lidstva? Řečeno jazykem jiných sociálních vrstev, povědomí o tom, že „lépe už bylo“?

Mýtus jako hybná síla existence

Současně vzniká další otázka: Nesouvisí ideální představa o životě tak dojemně vyjádřená v této písni s jiným mýtem? Mám na mysli ten o ideální komunitě. Splynutí obou mýtů najdeme v popisu biblického Edenu. Komunita je minimalistická, pouze Adam a Eva, přičemž není ani památky po konfrontacích spojených s genderovým rozdělením rolí. Je zřetelná struktura komunity: V čele stojí Bůh všemohoucí, který se otcovsky stará o členy výměnou za bezpodmínečné uposlechnutí rozkazů. Je to tak jednoduchá sociální stavba, že ji pochopí i pralidé.

Co se však stalo ve chvíli, kdy zlovolný had vnesl anarchii do tohoto harmonického uspořádání? Adam a Eva sice prozíreli a začali chápat, řečeno opět lidovým jazykem, že život není peříčko. Vyměnili ovšem bezstarostný živobytí v péči všemocného otce za nejistotu. V podvědomí lidstva, přinejmenším v zemích, které potkalo křesťanství, a týká se to i bezvěrců, je navždy zakotvena toto Boží hněvivá slova:

Ženě řekl:

*„Rozmnožím útrapy tvého těhotenství,
své děti budeš rodit v bolestech.
Po muži budeš dychtivě toužit,
on ti však bude poroučet.“*

Adamovi řekl:

*„Protožes poslechl svou ženu
a jedl ze zakázaného stromu,
země bude kvůli tobě zlořečená!
Po všechny dny svého života
z ní budeš jíst v útrapách;
bude ti plodit trní a bodláčí
a ty budeš jíst polní byliny.
V potu tváře budeš jíst svůj chléb,
dokud se nevrátíš do země,
neboť z ní pocházíš:
Prach jsi a v prach se obrátíš!“*

Život jako slzavé údolí, to je podvědomé vnímání vlastní každému člověku nezávisle na vzdělání a míře socializace. Nelze ale na tento úděl neustále myslet. Zkouší to hranice odolnosti lidské psychiky. Musí se vytvořit vzpruha. Vědomí smyslu života. I kdyby žádný smysl neměl.

K tomuto závěru – že život vlastně žádný hlubší smysl nemá – sice určité množství lidí dříve nebo později dospívá, ale netvoří většinu a i v podobných případech k takovému poznání dochází zpravidla buď po velkých otřesech, které nejsou charakteristické pro všechny doby a pro všechny osudy, nebo na konci života, kdy možnost ovlivnění jiných lidí je menší než v produktivním věku.

Toto vnímání světa normálně založeného člověka bude nelítostně hlodat, až ho sežere úplně. Vynoří se ve smrtelné nemoci, nebo rovnou v tom, že na sebe vztáhne ruku. Nejvíce rozšířená a věčně se opakující, protože přirozená, je tak pro člověka mýtotvorba.

Pro tvůrčí osobnost (není tím míněn pouze umělec) jde o vytváření obsahů, což nahrazuje smysl života a dává bytí mlhavou, ale přece jen naději na stopový prvek člověka i po jeho fyzické smrti. Ale tvůrčí osobnost je z definice příslušníkem menšiny. Nemůže to být mýtus většinový. Tím je, obecně vzato, náboženství. Není to však téma této úvahy. Navíc nevystupuje religiozita v české společnosti jako faktor, který by ji zásadně formoval.

Lidské versus atavistické

Vraťme se k písničce *What A Wonderful World*. Zdrojem pozitivních emocí je zde komunita v její ustrnulé podobě. Je to prostor důvěrně známý pro jedince. Nemusí být neustále ve střehu kvůli očekávání prudkého výpadu zla. Poměry jsou ustálené, lidi zná, cizáci tu nejsou.

Děti sice nejdříve pláčou, pak ale rostou a stávají se součástí tohoto prostředí plného relativních, leč dosažitelných jistot. Mýtem běžného jedince, který vytěšňuje vědomí marnosti a konečnosti života, je jeho pevně daná role v komunitě. Dále je to vědomí cykličnosti vývoje, kdy se jedinec cítí jako součást předem daného koloběhu podobnému střídání ročních období a kdy nejen pokorně přijímá své místo, ale nachází v této pokoře smysl svého bytí.

Budeme-li pracovat s dvěma nastíněnými podobami všeobecného mýtu, který se nezbytně stává mýtem osobně procítěným, jako s východisky při modelování interakcí s čímkoliv, co zvnějšku tento mýtus porušuje, získáme dva typy reakcí.

První typ je menšinový. Setkání s neznámým vyvolává snahu ono neznámé pochopit. Klíčem je přesvědčení, že jen chápání nového jevu zaručí porozumění způsobům, jak s ním zacházet. Základ je stále stejný: Jedinec si přeje zachovat stabilitu a bezpečnost svého vnitřního a blízkého vnějšího světa. V tomto případě ale sází na zapojení mozku a citu, což by mělo vyústit v nalezení koexistence s novým jevem tak, aby z této pozměněné situace čerpaly pokud možno obě strany především kladné podněty, či aby byly připravené řešit smírem eventuální neshody a problémy. Jde o využití nadstavby nad zvířetem v člověku, která se vytvořila v průběhu civilizování lidské bytosti.

Druhý typ je atavistický. Je mnohem jednodušší. Je pouze třeba uvolnit v sobě jeskynní bytost. Že to může být slastný pocit, když není jedinec zatížen příliš velkou civilizační vrstvou, není nutné zdůrazňovat. Stačí si vyvolat početné obrázky davového šílenství, násilí a válek. Jistota vlastního „já“ je zde bráněna násilím vůči všemu, co je pociťováno a následně náčelníky, kterým je dobrovolně poskytnuta moc nad kmenem, prohlášeno za cizácké. Pak je dovoleno všechno včetně fyzického násilí a zabíjení. Ideologické zdůvodnění se najde snadno, předchozí staletí pro to vytvořila vzorce.

„My“ a „oni“ z různých světů

Použijeme-li toto schéma jako klíč k současné situaci nejen v české společnosti, ale ve většině zemí patřících do euroatlantického okruhu, dostaneme vysvětlení, ať je jakkoli dílčí, i možnost nastínit vyhlídky, ať jsou jakkoli neověřitelné.

Profesorka Věra Afanasjevová žije v ruském Saratově. Titul má z fyziky, ale pak se začala vážně zabývat filozofií a sociologií a šířit své vidění současného světa na sociálních sítích. Toto napsala v únoru 2019 ve svém Telegram kanálu:

„Obyvatelé Ruska se nedělí na Rusy, Tatary, Židy apod. V Rusku žijí jen dva národy, my a oni. Rozdíl jsou viditelné pouhým okem. Mluvíme jiným jazykem, jinak vypadáme, jinak se chováme. Naši hrdinové jsou Puškin, Gogol, Bulgakov, Pasternak, Vavilov. Jejich hrdinové jsou Ivan Hrozný, Dzeržinskij, Stalin, Putin.

Nejenže se zástupci obou národů navzájem nechápou. Nemají se rádi, občas se nenávidí. Oni na nás nesnášejí téměř nic a my jim oplácíme stejnou mincí. Nemůžeme vystát jejich oblíbené zpěváky, chce se nám zvracet z jejich oblíbených televizních pořadů. Oni mají legraci z našich knih a naší hudby. Jsme pro ně ‚kavárna‘, oni jsou pro nás ‚slušnorusové‘. Je jich mnohem víc a mají moc ve svých rukou. A co máme dělat my?“

Existuje oprávněný předpoklad, že se nejedná výhradně o ruské specifikum. Kdyby nebylo podobného rozkolu v USA, stěží by mohl být zvolen prezidentem Donald Trump. A mám-li udělat velký skok do domácích poměrů, kdyby stejný stav nebyl k vidění u nás, nikdy by nebyl zvolen hlavou státu Miloš Zeman. Ani jednou, natož dvakrát po sobě.

Myšlenkové pochody nás neomylně vedou k hledání společných podmínek, za kterých vyvstávají tyto příbuzné jevy ve společnostech, které sice patří k podobným nebo identickým civilizačním okruhům, ale zároveň se mezi sebou liší. Co způsobilo raketový nárůst animálních instinktů v chování lidí různých národností, leč stejného naturelu?

Muselo to být něco mocného, co dokázalo rozbít skořápku mytologického bezpečí a nahradit obsah jiným mýtem, plným archaického lpění na deklarovaných prahodnotách, za které se označují krev a půda, kmen a pach. Ihned se nabízejí tři faktory, které byly s to přispět k radikální změně předchozího stavu.

Jaromír Balda, hrdina naší doby

Společným jmenovatelem je palčivá nejistota. Bortí se pracně vybudovaná rovnováha, která pomáhala mnoha lidem udržovat svoji tělesnou a psychickou stránku jakž takž vybalancovanou. To se týká převážně té části společnosti, kterou profesorka Afanasjevová označuje jako „oni“.

Za prvé jsou její členové vyděšeni z nástupu nové doby, v níž, jak se mohou dočíst v médiích, budou nahrazeni moderními technologiemi, lidově řečeno roboty. Koncem ledna 2019 zveřejnil Deník N rozsáhlý článek, v němž se uvádělo, že robotizace a digitalizace ohrozí v následujících deseti letech více než 641 tisíc zaměstnanců v Česku. Ve většině případů šlo o lidi, kteří se věnují administrativním, manuálním, nekvalifikovaným nebo pomocným činnostem. Vyplývalo to ze studie, kterou zpracovala analytická společnost Trexima pro Asociaci samostatných odborů ČR.

Analýza Treximy také ukazovala, že s rostoucím vzděláním hrozba ztráta práce klesá. Nejvíce se změny na trhu práce týkaly zaměstnanců se středním vzděláním bez maturity – do této kategorie spadalo 45 procent ohrožených pracovníků. Dalších 34 procent rizikových zaměstnanců mělo střední školu s maturitou a 12 procent základní školu.

Vysokoškoláků a osob s vyšším odborným vzděláním bylo v této ohrožené skupině jen šest procent. Mezi nimi byli zastoupeni hlavně administrativní pracovníci a úředníci, konkrétně například pracovníci kalkulací, cen a nákladů.

Jaký div, že se v lidech, kteří se na základě těchto a dalších podobných údajů cítí existenčně ohrožení, probouzejí emoce připomínající luddity? Ruku v ruce s tím kráčí rostoucí zášť a přímá nenávist k „těm chytřejším“, kteří nejenže mají vyšší vzdělání a zpravidla vyšší výdělků, ale navíc jsou „těmi hajzly“, kteří budou bohatnout dál, kdežto na ohrožené zbude pouze bída a utrpení.

Tato agresivní deprese se mísí se strachem z migrace, která je průvodním jevem globalizace, tudíž vyplývá ze vzestupu moderních technologií a „bezstarostnosti“ (viděno těmito lidmi) vzdělanějších skupin.

Shrnuto: Dvěma největšími nepřáteli „obyčejného pracujícího“ jsou a) „příliš chytří“, kteří umějí využívat vymoženosti moderní doby, již ohrožení jedinci naopak vnímají jako džungli, která je nelítostně sežere poté, co jim vezme všechno, co tvořilo fundament jejich beztak křehké stability; b) migranty (šířeji pojato všichni, kdož si myslí, že jinakost lidí není univerzálním znakem jejich nepřátelské cizáckosti).

Kdyby duchodce Jaromír Balda, překypující nenávistí ke všemu, co přesahovalo obzor jeho vystrašené duše, v Česku neexistoval, musel by se vymyslet. Jeho výskyt byl logický. Baldova osoba zároveň ilustruje třetí, mimořádně důležitý faktor. Je jím možnost okamžité komunikace ohrožených jedinců, vzájemné hecování a vytáčení až k nepřičetnosti. Paradoxně jde rovněž o důsledek globalizace.

To, co bylo dříve lokální záležitostí, hospodskými řečmi nebo obsahem schůzek v uzavřeném prostoru, se s příchodem internetu stalo náhradní realitou, jejíž přednost v porovnání se skutečností je pro zmíněné jedince nesporná.

Na rozdíl od pravé reality, kterou zpravidla nejsou s to uzpůsobit tak, aby vyhovovala jejich psychickému a fyzickému ustrojení, skýtá internetová komunita spřízněnost vystrašených duší, která hřeje tak intenzivně, jak pravá skutečnost hrát nedokáže.

Ohrožený jedinec se zároveň pouze v tomto prostoru cítí jako tvůrce svého života v té míře, kterou si podvědomě přeje, tedy jako „kolečko a šroubek“ velkého stroje, mám-li použít formulace Josefa Stalina. A tento jedinec prožívá kladné emoce, ne-li svéráznou euforii, která ovšem pramení z toho, že svět je zlý a změnit ho lze pouze násilím a vyhubením „těch druhých“.

Dvě větve evolučního vývoje

Kudy ven z této situace?

Není zřejmé, zda dojde v dohledné době k samovolnému zmizení jakéhokoli ze zmíněných faktorů. Vývoj moderních technologií má obrovskou setrvačnost a zatím nejsou známy imanentně vzniklé překážky. Je totiž logické, že vývojářské mozky vyzbrojené již vzniklými nástroji budou nastaveny na nové vynálezy. Praktické uplatnění novot se pak zhmotní v byznysu hledajícím nové zisky.

Sama od sebe rovněž sotva ustane migrace. Spíše se v důsledku klimatických změn dá předpokládat její zintenzivnění. A stejně tak nebude mít tendenci k sebeomezování internet ve svém dalším vývoji. Pro predikci dalších dějů je poctivější pracovat s hypotézou, že současné trendy nezmizí a že řešení se bude přijímat v okamžiku, kdy tyto faktory naopak zesílí své působení.

Obraz lidstva, které se v důsledku evoluce rozdělí na dvě odlišné a vzájemně cizí větve, se v literatuře zkoumá již přes sto let. Wellsovi Eloánové a Morloci se objevili v roce 1895 ve *Stroji času*. Nejvíce se tímto tématem zabývali v 60. až 80. letech minulého století Arkadij a Boris Strugačtí: od románu *Je těžké být bohem* přes další román *Ošklivé labutě* (česky vyšel jako součást románu *Kulhavý osud*) až k vrcholnému dílu *Vlny ztišují vítr*, kde se s lidmi loučí nová evolučně vzniklá rasa, lideni. Lidé jim připadají milí, leč nesnesitelně nudní.

V současné době se k vizi lidstva, které se již rozdělilo na dvě nekompatibilní větve, stále vrací fenomén ruského kulturního života, literární vědec, spisovatel, publicista a učitel Dmitrij Bykov. Uvedu dvě citace z jeho úvah:

„Mám dojem, že se lidstvo rozdělí jednoduše: část se stane Lidštištěm, protože se lidé nedokáží vyrovnat s břemenem morální odpovědnosti; naopak ti, kteří se s tímto břemenem vyrovnají, stanou se zvláštní rasou, přesně těmi lideny, které popsali Strugačtí. Zdalipak se lidé a lideni navždy rozejdou? Strugačtí to nevěděli. Mám podezření, že k tomu dojde.“

„V 70. letech minulého století, ať již to zní jakkoli smutně, vyšlo poprvé najevo, že se lidstvo rozvrství a že kontakty mezi různými druhy lidí narážejí na nepřekonatelné, jednoduše biologické, fyziologické bariéry. Tyto kontakty se stávají nemožné právě kvůli příslušnosti k rozdílným druhům. Může se jakkoli často prohlašovat, že toto rozdělení lidí na různé druhy je fašismus, ale již Wells předpověděl, že k tomuto rozdělení dojde. Jiná věc je, že rozdělení neprobíhá podle měřítka intelektu. To si jen lidé skutečně poprvé uvědomují, že mezi nimi leží nepřekonatelné hranice.“

Na tyto úvahy navazují výše citovaná slova profesorky Afanasjevové. Její mimořádně silné emoce však nejsou vyvolány čtením Wellse, Strugackých nebo Bykova, ale každodenním životem v současné ruské společnosti, kde na jedné straně vlastní jeden z Putinových blízkých spolupracovníků byt u Rudého náměstí, jehož plocha je 1400 metrů čtverečních a cena činí 5 000 000 000 rublů a na straně druhé nemají stovky státních základních škol teplý záchod a pro babičky na vesnici se musí vyhlášovat charitativní akce s posíláním dříví, aby neumřely zimou.

Nejde samozřejmě jen o tyto hmotné nůžky, ale především o kvalitu populace, za které se toto stalo všedním jevem. Stejně tak nejde pouze o ruské poměry. Při důkladnějším hledání lze najít známky popsaného rozdělení, které generuje různě tvarovanou, ale obsahově stejnou nespravedlnost, v mnoha dalších zemích, které se běžně zařazují na vyšší civilizační úroveň.

Bykov, jakkoli je nelítostně analytický a nebojí se nepříjemných závěrů, se přece jen chlácholí domněnkou, že konflikt mezi dvěma větvemi lidstva lze vyřešit tak, že nečlenové Lidštiště udělají to, co udělali lideni v románu Strugackých *Vlny ztišují vítr*. Jednoduše zmizí ze zorného pole té druhé části lidstva.

Byl by to zajisté elegantní trik, který by mnohé vyřešil. Jenže Bykov je tady záměrně nedůsledný. Když půjdeme dál cestou, po níž ušli takovou vzdálenost Wells, Strugačtí i sám Bykov, musíme si položit otázku: Kdo jim dovolí jen tak zmizet?

Volání na poušti

Mnohem snesitelnější je samozřejmě představit si nekonfliktní vyústění situace. Herec David Suchet vydal knihu *Poirot a já*, v níž jsou fascinující popisy jeho setkání s diváky, kteří si váží cestu do Velké Británie z tak vzdálených zemí jako Peru, Rusko nebo Ukrajina, jen aby mohli na vlastní oči spatřit Poirota. Jistěže vědí, že to není Poirot, ale herec Suchet, ale to jim nebrání v přiznání, že si chtěli sáhnout na člověka, který v televizi stvořil postavu, s níž „se cítí ve světě mnohem bezpečněji“. Podvědomě si z toho vyvozujeme závěr, že v situaci dalšího rozkolu lidstva nebudou tito v jádru hodní lidé ubližovat herci, který je tolik potěšil.

David Lynch v díle, které vnímám jako zatím hlavní v 21. století, a to ve třetí řadě *Twin Peaks*, dochází k závěru, že zlo je možné dočasně vymýtit jen v jednom případě. Musí se k lidem z části společnosti, která toto zlo vidí a věnuje svůj život boji s ním, přidat lidé z té druhé části.

Kdyby Freddy, nekomplikovaný kluk z londýnského East Endu, nedostal od Hasiče, ztělesnění dobra, které je ve válce se zlem, svou zelenou zahradní rukavici a s ní nelidskou fyzickou sílu; kdyby konečně nepochopila dojemná, ale nepříliš chytrá Lucy, jak fungují mobilní telefony, a kdyby nepochybovala, že agent Dale Cooper jí může dát jen správné rozkazy; kdyby tito dva zástupci opačné části společnosti nevyrazili proti Bobovi, který měl v tu chvíli podobu Mistera C, dál by vládl hnus, sliz, špína a vraždění.

V realitě však vidíme spíše vzdalování lidí typově podobných Freddymu a Lucy od jiné části společnosti. Stále větší je neshoda mezi hodnotami a jazykem, kterým mluví. Není vůbec jasné, jak vysvětlit těmto lidem, že směr, kterému se podvolují, bude v konečném důsledku smrtící pro ně samotné. Dosavadní pokusy a racionální výklad zpravidla selhávají. Vyznívá to jako volání na poušti.

To ale není definitivní závěr. Lynch se rovněž vyjádřil k hledání cesty ze současné situace rozpolceného života. Vzdáleně je podobná Bykovovu přání. Dale Cooper poté, co pomůže zahnat zlo zpět do černého vigvamu, byť na nespecifikovaně dlouhou dobu, podsouvá Hasičovi svého klona, protože už nechce sloužit příliš staromódnímu a smrtelně vážnému dobru, a odchází domů, do své rodiny.

V podstatě jen uposlechně slova Kazatelova:

*„Užívej život se svou milovanou ženou
po všechny marné dny svého života,
jenž ti byl darován pod sluncem.
Všechny své marné dny si užij –
vždyť to je tvou odměnou, dokud žiješ,
ve všem tom pachtění,
kterým se pachtíš pod sluncem.“*

Rozhodující úloha přeběhlíků

Toto všechno je více či méně idyla. Vychází totiž z předpokladu, že neohrožení budou mít až magickou sílu, která jim dovolí zmizet ze zorného pole ohrožených, a že ohrožení nebudou hledat viníky svého stavu, které budou chtít potrestat nebo i zlikvidovat. Dějinné zkušenosti a současné výjevy naopak ukazují, že hledání viníků je stěžejním úkolem ohrožených, a že viníky jednoznačně vidí v těch druhých, proti nimž mají obrovské množství nejen výhrad, ale až zvířecí nenávisti.

Nebylo by také správné opomenout klíčové postavy, bez nichž by ohrožení nikdy nebyli s to snovat své likvidační plány, natož je uskutečnit. Jde o zběhy z opačné části společnosti, kteří vidí svou

životní šanci, jak uplatnit touhu po moci a ztlumit komplexy, právě v tom, že stanou v čele rozhněvaného davu a poštvou ho na svou bývalou skupinu. V očích dezertérů se smrtelně provinila již tím, že nedokázala ocenit jejich mimořádné, ba geniální vlastnosti a včas jim nevzdala hold, který si zaslouží.

Pro současné období je charakteristický vzestup těchto postav. Rok 2019 začal jako jejich doba v rozmezí od USA a Brazílie až po Maďarsko, Polsko a samozřejmě Česko. Přeběhlíci mají pro nové pány vždy výhodu, protože dokonale znají silné, a především slabé stránky bývalého milieu. Zároveň se v nové roli, která jim dovoluje konečně uvolnit všechno, co doposud skrývali kvůli pravidlům chování v jiném prostředí, blíží až k extatickému opojení z netrestaného porušování všech dosavadních morálních, politických a ústavních pravidel.

V tomto orgasmu rozbíjení splývají s těmi, komu nyní slouží a kdož je potřebují jako vůdce pomsty vůči lidem, na nichž vybíjejí svou palčivou nespokojenost se životem. Konfliktu mezi dvěma částmi nebude možné se vyhnout. Jen není zjevné, v jaké formě nakonec vyvrcholí a jak skončí.

Dva druhy českého plebejství

Dějiny zatím neznají precedent, kdy by v konfrontaci mezi silami, které organicky potřebují pro naplnění svých cílů další rozvoj, a těmi, kteří se naopak cítí existenčně ohroženi jakýmkoli dalším pokrokem, zvítězila první skupina. Ilustrací je celé 20. století, kdy podobný konflikt skončil první světovou válkou, říjnovou revolucí v Rusku a pak už se řešily mnohem přízemnější problémy, především jak nezničit celé lidstvo.

Eschatologický přístup je ovšem nejjednodušší a svým způsobem není hoden podrobné analýzy. Již proto, že v případě světové katastrofy jako odchodu ze současné křižovatky nezbudou zde analytici ani obyvatelstvo. Produktivnější je přece jen nástin mírnějších východisek.

Jenže konstruovat podrobné modely takto pojatého vývoje by bylo rovněž do velké míry blufováním. Lze pouze přibližně předvídat, jak by se chovaly v „mírových“ podmínkách dvě základní skupiny, které nyní stojí proti sobě.

Ohrožení by jistě žádali takovou společnost, v níž by si jako ohrožení nepřipadali. V této souvislosti má smysl připomenout normalizační model Československa za Gustáva Husáka. Rysy neonormalizačního zacházení s masami lze už řadu let vystopovat ve strategii a taktice Miloše Zemana a Andreje Babiše. Doposud byli oba velmi úspěšní a není tady signál, že by mentalita, která jim dovoluje vládnout pomocí pouhé rétoriky, podplácení jednotlivých skupin voličů a především pomocí stále více živěné nenávisti k „pražské kavárně“, z většinové české společnosti vymizela.

Je na místě připomenout úvahu Mikuláše Beka, v níž stručně vystihl podstatu české společnosti:

„Je pravda, že my Češi jsme plebejský národ. V důsledku historických okolností jsme přišli nejprve o aristokratické, později o měšťanské elity. Prakticky každý z nás tak má kořeny někde ve venkovské chalupě. Toto naše plebejství však má dvě tváře.

První z nich je plebejství lokajské, které se sklání před vrchnostmi či despociemi, ať již se historicky objevily na západ či východ od nás. Svoji servilitu vůči silnějším pak lokajství kompenzuje pohrdáním slabšími či odlišnými, ať již to byli v minulosti Židé nebo dnes uprchlíci a migranti. Toto lokajské plebejství pak s chutí nedodržuje a obchází společenská pravidla či zákony, když se nikdo nedívá nebo je zaručena beztrestnost.

Naše české plebejství ale má i druhou stránku, již je plebejství svobodné, které se osvobodilo prací a vzděláním. To ztělesňují životní příběhy osobností, jako byli František Palacký, František Rieger nebo Tomáš Garrigue Masaryk. Plebejství hrdé, sebevědomé, otevřené a také připravené pomoci tomu, kdo pomoc potřebuje.

Není tomu tak, že by česká společnost byla prostě rozdělena na dvě části. Spíše jde o dvě stránky naší povahy, které se sváří v každém z nás. A je úkolem vzdělání a univerzit, aby nám pomáhaly najít sílu k tomu, aby v nás vítězila ta lepší, svobodná stránka.“

Hovězí kliška je věčná

Svár zatím dopadá ve prospěch plebejství lokajského. Ale i kdyby nakonec po všech těchto peripetiích mělo navrch plebejství svobodné, může být v okamžiku, kdy by vzalo otěže do rukou, do té míry znechuceno svými lokajskými spoluobčany, že usoudí, a pak začne své závěry uvádět v praxi, že lokajové si demokracii nezaslouží, protože ji vlastně ani nechtějí.

Vzor by mohli najít právě ve státníkovi, kterého Bek zmiňuje jako příklad svobodného plebejství. Masaryk prezident nebyl liberálním demokratem, neštil se zásahů do politiky, nebránil se vzniku vlastního kultu. Měl cíle, kterých chtěl dosáhnout, domníval se, že to dělá pro blaho obyvatel země. Po osobních zkušenostech s většinou tohoto obyvatelstva se zjevně nedomníval, že by byla schopna sama o sobě udržovat demokracii v té podobě, kterou si představoval. Znal své pappenheimské.

Pokud se svět kolem nás nezhroutí, poběží život v našich končinách jako vždycky. Ráno bude křičet pán do mobilu na svém balkóně a prodavačka bude zas psát to svoje *Hovězí kliška*. Večer budou přeplněné bary a hospody. Brigády vybíračů popelnic zdokonalí své umění a třeba začnou pod patronátem magistrátu pořádat soutěže. Spoluobčané na jiném stupni budou plnit sny o moci a bohatství. Ze známých ingrediencí se bude zas vařit česká bramboračka.

Staří budou umírat, děti se budou rodit. Zopakuje se jejich vstup do života, který považuje každý jedinec za neopakovatelný a jiný, než měly generace před ním. Mladí piráti budou překypovat touhou a snahami změnit svět k lepšímu. Pak se z nich stanou staří hofráti. Zároveň zde budou tisíce lidí, kteří budou prožívat vlastní životy a nemít námitky.

*„Co bylo dříve, to zase bude,
to, co se dělo, se bude dít.
Není nic nového pod sluncem.
Copak je něco, o čem se dá říci:
Pojď se podívat na něco nového?
Vždyť to tu bylo už celé věky,
bylo to na světě dávno před námi!“*

Česká bramboračka se na rozdíl od jiných národních pokrmů dá konzumovat dlouho, dokud nezksysne.

